

az egyik fülszöveget Esterházy írta, a kiadói recenzió pedig Bányai János volt. A valódi zavart azonban az okozhatja, hogy a szerző, Domonkos István elevensége sem tapasztalható a kortársi irodalmi közegben. Ahogy szintén Esterházy fogalmazott: „Svédország lenni messze”. De: „könyv lenni közel”. Az újvidéki kiadó Domonkos összes eddigi művének egy kötetben való kiadásával egyszerre hozta újra olvasóközelbe a szerzőt és a valóban izgalmas költeményeket, és folytatja ezzel a gesztussal (a kötet küllemét tekintve: fekete borító, fizikailag nehéz, vagyis szó szerint nehezen olvasható kiadvány) a Svédországban élő szerző muzeológizálását. (*Forum*)

SZARVAS MELINDA

Kegyártargy a ponyván

HALÁSZ MARGIT: *A VÖRÖS NYELVŰ PÁRDUCC*

Halász Margit könyvének, *A vörös nyelvű párduccnak* egyik fejezetében színpadias pátozzal és egyben meglepő naivitással szól ki az elbeszélő az olvasóhoz: „Micsoda idők. Mondjátok már, hogy csak álom az egész. Mondjátok már, hogy valami szertelen képzeletű író vásári ponyvájában olvassátok.” (226.) Kevés hasonló részlet található a szövegben ahhoz, hogy az ironikusan távolságtartóvá, egyfajta kritikai reflexió tárgyává váljon az interpretáció során. Az olvasó ugyanis, aki eljut idáig, tudja, hogy ez a – mindjárt a borítón – regénynek nevezett kötet nem ironikus stílusparódia. Még csak nem is humoros betoldásokkal van dolga, pedig a túlzások és a hirtelen megszaporodó frázisok erre engednének következtetni. A szöveg valamennyi kijelentése komolyan veszi önmagát, és ha innen közelítjük meg, akkor a fikció határán mégiscsak átlépő kijelentés tulajdonképpen *elszólás*, illetve kényeseres műfajmeghatározás.

A vörös nyelvű párducc ugyanis minden jel szerint a meseregény műfaji kódjával kevert ponyvaregénynek tekinthető leginkább. Megtalálhatók benne a legfontosabb mesei alapmotívumok, toposzok, úgymint a természetfölötti jelenségek, a csodás elemek leírása, illetve a beszélő állatok, a megmentésre váró ártatlan kisasszony, a hős lovag, a leleményes legkisebb fiú, a gonosz anya stb. figurája. Mégis inkább ponyvaregénynek tűnik a kötet. Persze nem feltétlenül abban az értelemben, ahogyan a műfajt általában (és többnyire történetileg) meghatározzák. Nem gyenge minőségű papírra nyomtatott olcsó könyvről van szó, amit a vásárban vagy könyvesboltokban elkapkodnának az emberek (hiszen ennek a kiadványnak tisztességes külleme és ára van), hanem inkább bizonyos konvenciókat, írói és olvasói elvárásokat továbbörökítő szövegről. Ugyanakkor nemcsak a hirtelen vágásokkal, a cselekmény hatásvadász módon történő bonyolításával elbeszélte kalandok, a nem túl váratlan szerelmi és családi viszonyok taglalása, hanem a nyelvi megformáltság, a narrátor helyzetének, látószögének, motiváltságának problémája felett nagyvonalúan elsikló elbeszélésmód is a ponyvaregény jellegzetességeire enged következtetni.

A szerző eléggé egyértelműen nyilatkozott egy interjú során saját, kevert műfaji jegyekkel élő módszeréről már előző könyve, a *Vidróczki-kódex* vonatkozásában, de jelen kötetre is érthető módon: „Rájöttem, hogy minden emberi élethelyzetnek megvan a maga népmeséje. [...] Így jött az ötlet [...], hogy a meséket keverem a már-már szociografikus valósággal, csak kívül belőlük valami. [...] A regénnyel az elsődleges célom az olvasó szórakoztatása volt.” (*A betyár Marlborót szív*, Bán Magda beszélgetése Halász Margittal, Új Könyvpiac, 2013. június). Látható, a szerző tudatosan törekszik a szórakoztatásra mint a szöveg által kiváltott hatás végső céljára, és szándéka szerint egyáltalán nem a szépirodalom mára mégoly légiességű határain belül igyekszik esztétikailag érvényes művet létrehozni. Mégis, aki a kiadói műfajmegjelölést veszi komolyan, szépirodalomként kezdi olvasni *A vörös nyelvű párducot*. De vajon meddig képes eljutni egy ilyen olvasás a szöveg világnak feltérképezésében? Mit találhat a kötetben az, aki nem szeretné kritika nélkül elfogadni a szöveg és a paratextusok által felkínált lehetőségeket?

Talán a mese önértéke, illetve a meséhez való viszony a fikción belül az, ami a műfaji keveredésből szinte magától adódik, és ami az értelmező számára kiindulópontként szolgálhat. Hiszen Halász Margit az előzőleg elgondolt műfaji ideáltípushoz nem csupán egy, a szöveg világából néha feltekintő, ki-kiszóló elbeszélőt, de konkrét szereplőket is rendel. A második fejezet egyik epizódjában – amely kicsinyítő tükörnek is tekinthető – tűnik fel két vásári képmutogató, Viola és Berci. Violának megvan az a képessége, hogy alkalmi nézőközönségének lehenyerlő magabiztossággal mesél a pusztai szellemiségéről, a vidi rácokról, a sárkányölő hősről és Szép Maricáról. A két vándor „koszlott, szakadozott képekkel véres, szomorú szerelmi történeteket” (47.) ad elő. Így kerül Viola a titokzatos ereklye közelébe, amely köré az egész kötet különben változatos cselekménye felépül. Emellett többször felvonultat a szerző alkalmi mesemondókat, akik olyan eseményeket mesélnek el, amelyek a regény fikciójában egyszer már „valósként”, „megtörténtként” játszódtak le.

Az első fejezet eredettörténet is egyben, mely nagyon röviden így foglalható össze: egy keresztjét rejtegető csuklyás alak, titokzatos vándor tűnik fel a pusztai éjszakában, aki a Hármashalomra épített kolostort keresi. Az idegenről kiderül, hogy pap, aki a rend utasítására érkezik a küldeménynel, amelyet bármi áron kézbesítenie kell. Annak ellenére, hogy az úton – ami sejtetően az egykor Velenében elkövetett bűnéért kimért zárandokút is egyben – temérdek viszontagság éri (például megkísérti egy lidérc, majdnem megfagy, beszakad alatta a jég), és még azt sem tudja, mit is visz valójában, Baltazár a végsőkig kitart. A jég alatt felfedezi a barátok föld alatti templomát, majd megmenti a bíborhalmi vár gazdájának ifjú, ártatlan leányát. De a küldeményt nem sikerül célba juttatnia. Ezzel viszont kezdetét veszi egy több évszázados kálvária: a csomagban lévő kegytárgy, amelynek ábrázolását eleinte fel sem ismerik, mintha önálló életre kelne. Kézről kézre vándorol tovább a pusztán, és úgy tűnik, varázsereje van, mert akihez kerül, annak életét alapvetően megváltoztatja. Ez az eredettörténet később jelentősen átalakítva, egészen más hangsúlyokkal tér vissza már legendaként, illetve meseként. A híres pusztai csikósgazda, Igazságosztó Radó Márton, aki ménesét a Hármashalomról szokta szemlélni, legendaként tud a hölgyek és a nagyúr „szépséges kisasszonykák-

jának”, Bíborkának az elhurcolásáról és megmentéséről, ami szinte megelevenedik előtte: „Láttam a ménest, és azt a gyönyörű határt, ami nincs még egy ezen a világon. És hallottam azoknak a szerencsétlenül járt fehérmépeknek a jajveszékelését is.” (124.) De amikor egy másik fejezetben Lajoska az erőszakos orosz katonáknak kezdi vázolni azt, amit „a régi öregek beszélnek” a bátor lovagról, a küldeményről és a szűzről, tulajdonképpen e tudatosan előadott mese segítségével csalja lépre őket.

A kötetben kitüntetett szerepe van az események meseszerűvé alakításának, illetve magának a mesemondás aktusának: „Épp elég kincses mesét hallott gyermekkorában, mely mind-mind arról szólt, hogy a szegényember legkisebb fia a mocsárban megtalálja az elrejtett aranyakat. Ő otthon a legkisebb fiú, hát akkor ez most az ő meséje” (162.). A mese segít közvetíteni, továbbadni az időben a pusztai kulturális emlékezetét. Amiről sokat beszélnek, amit lépten-nyomon emlegetnek, az előbb-utóbb a képzelet számára megragadhatóvá és egy olyan szimbolikus, közös tudás részévé válik, amely az itt élők sajátja, amit – sugallja többször is a szöveg – a távolról érkezettek, az idegenek nem érthetnek kellőképpen. Az idő ilyen szempontból állandónak tűnik: a megszokás, a beidegződés, a pusztai sokszáz évet felölelő, zárkózottságra hajlamos szelleme helyettesíti a változást. Ugyanakkor az idő múlását, a mégiscsak meglévő célvű előrehaladást is megragadják ezek a történetek: a pusztai világa sem marad érintetlen egy-egy nagy történelmi eseménytől vagy a messziről jött idegenek által behozott új tapasztalatoktól. Nemcsak a narrátor szó a történetekbe hihetetlennek tűnő elemeket, de a szereplők is előszeretettel hagyatkoznak a csoda, a babona, a hit, a mese erejére.

A vörös nyelvű párdúc tulajdonképpen nem ölel fel nagy teret: valamennyi történet a magyar pusztán játszódik, esetleg a szomszédságban, és csak elvétve pillantunk ki e térségen kívülre, még ritkábban külföldre. Sokkal inkább az időszereken van a hangsúly. Egészen széles időkeretben mozog ez a ponyvaregény: a lovagok korától a modern prostitúcióig bezárólag tekinti át ennek a térségnek az állandóság és változás kettősségében megragadható történelmi helyzetét. A lazán összefüggő, novellafüzérbe rendeződő történeteket általában két motívum kapcsolja össze. Valamennyi fejezetben fontos szerepet játszanak az állatok, ezért ezek élére címként mindig olyan állatnév kerül többes számban, amely éppen valamiért történetalakító elemként jelenik meg. Így lesznek a pusztai meghatározó részei az emberek mellett a bárányok, macskák, darvak, lovak, gólyák, ludak, verebek és ölebek. Másrészt persze ott van a titokzatos kegytárgy, a vörös nyelvű párdúc, amely minden történetben felbukkan, ha néha csupán futólag, a háttérben is, de természetfelettinek hitt ereje miatt a hozzá való viszony szintén képes alakítani az elbeszélés menetét.

Itt szembesülünk *A vörös nyelvű párdúc* egyik komoly problémájával: rengeteg megoldatlanságot tartalmaz a szöveg. Gyakran tűnik úgy, mintha a meseszerű elemek leginkább az elbeszélés kidolgozatlanágáról igyekeznének elterelni a figyelmet. A szövegben megjelenő alakok túlzottan sematikusak, leegyszerűsített a gondolkodásmódjuk, a fordulatok legtöbbször kiszámíthatóak, mert a mindenáron érvényesülni akaró hatáskeltésnek vannak alárendelve. Az események gyorsan pörögnek, erőteljes vágásokkal, kihagyásokkal találkozunk, az elbeszélő idő roppant nagysága miatt azonban az elmélyülés elmarad: egy-egy történet anélkül ér véget,

hogy mélyebb tapasztalatokra tehetnénk szert a puszta mindennapi életét, történelmi helyzetét illetően. A puszta mint kulturális konstrukció sok esetben egyenlő a sémák követésével, a közhelyek, klisék, frázisok és előítéletek elfogadásával. Sorjáznak az ilyen és ehhez hasonló mondatok a kötetben: „Csak azt nem értem, folytatta, hogy [a] legszebb dolgok miért ilyen szomorúak.” (53.); „A síkon csakis nyugtával szokás dicsérni a napot.” (64.) „Mert a káromkodás terén messze földön a puszta vezet.” (118.); „Minden dolognak van egy szép és egy rút oldala, kedves Leontina.” (140.); „A háborúk nem érnek soha véget. // A háborúk örökké tartanak.” (174.); „Sok pénzt szeretne keresni, szép ruhákban szeretne járni, és olyan férjre vágyik, aki nem hasonlít semmiben az apukájához.” (278.) Néhol az ismeretterjesztői jelleg is utat tör magának: „Aktus közben a felajzott nőstény bekapja a hím fejét, nyalogatja, szopogatja, és a kék csúcán leharapja. A fej nélküli hímek még elszántabban folytatják a párzást, és addig áldoznak a szerelem terebélyes oltárán, amíg meg nem hálnak.” (119–120.) – tudjuk meg például a sáskákról. Ezek minden esetben reflexió nélkül, igazságként elfogadva vannak jelen. Fel sem merül a sztereotípiák és frázisok mögé kerülés igénye.

A vörös nyelvű párduchban az események gyors egymásutánján van a hangsúly: a nyelv áttetsző, az elbeszélés módja pedig meglehetősen naiv. Ez különösen az olyan esetekben zavaró, amikor konkrét, egyáltalán nem egyértelmű beszédhelyzetek maradnak magyarázat nélkül. Hogy egyetlen jellemző példát emeljek ki: nem világos, milyen nyelven, illetve hogyan értik meg egymást ennyire könnyedén a betörő orosz katonák és az elmés Lajoska. Elégé valószínűtlen, hogy mire a katonák eljutottak a pusztára, megtanultak volna folyékonyan magyarul. Több ehhez hasonló hibát lehetne említeni, amelyek tovább gyengítik a történetek feltételezett hitelét. Míg nagyívű fantázia működik a motívumok összefűzése terén, addig mintha a nyelvi megformáltság igénye teljesen háttérben maradna. Így azonban hiába az évszázadok átívelésének kísértése, a ponyvára kerülő kegytárgy története feltűnően olcsón kínálja önmagát. (Kortárs)

CSORDÁS LÁSZLÓ

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ
Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége
Tipográfia: Kass János
Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége
Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató
Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.